

УДК 343.35 + 343.234.1

СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 351 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Ладнюк В.Р., аспірант докторантури та аспірантури
Національна академія внутрішніх справ

У статті досліджуються ознаки суб'єктивної сторони перешкодження діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради. Автор звертає увагу на те, що психічне ставлення суб'єкта до вчинюваного ним діяння характеризується виключно прямим умислом. Також обґрунтовується необхідність доповнення диспозиції ч. ч. 1 та 2 ст. 351 Кримінального кодексу України вказівкою на форму вини, зокрема, пропонується абзаци перші ч. ч. 1 та 2 ст. 351 Кримінального кодексу України перед словами «невиконання», «створення», «надання» доповнити словом «умисне», а слово «завідомо» з абзацу першого ч. 1 ст. 351 Кримінального кодексу України виключити. Зазначається, що цей злочин вчинюється за певних мотивів, які хоч і не вказані в законі як обов'язкова ознака, проте мають у кожному випадку важливе кримінально-правове значення.

Ключові слова: суб'єктивна сторона, вина, мотив, мета, перешкодження, діяльність народного депутата України, діяльність депутата місцевої ради, невиконання, створення, надання, прямий умисел.

В статье исследуются признаки субъективной стороны препятствования деятельности народного депутата Украины и депутата местного совета. Автор обращает внимание на то, что психическое отношение субъекта к совершенному им деянию характеризуется исключительно прямым умыслом. Также обосновывается необходимость дополнения диспозиции ч. ч. 1 и 2 ст. 351 Уголовного кодекса Украины указанием на форму вины, в частности, предлагается абзацы первые ч. ч. 1 и 2 ст. 351 Уголовного кодекса Украины перед словами «невыполнение», «создание», «предоставление» дополнить словом «умышленное», а слово «заведомо» из абзаца первого ч. 1 ст. 351 Уголовного кодекса Украины исключить. Указывается, что данное преступление совершается при определенных мотивах, которые хоть и не указаны в законе в качестве обязательного признака, но имеют в каждом случае важное уголовно-правовое значение.

Ключевые слова: субъективная сторона, вина, мотив, цель, препятствование, деятельность народного депутата Украины, деятельность депутата местного совета, невыполнение, создание, предоставление, прямой умысел.

Ladnyuk V.R. SUBJECTIVE ASPECT OF THE CRIME UNDER ART. 351 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

The article examines the signs of the subjective aspect of resistance of the activity of the people's deputy of Ukraine and the deputy of the local council. The author draws attention to the fact that the mental attitude of the subject to the act committed is characterized solely by direct intent. It is also justified The need to supplement the disposition of Part 1 and Part 2 of Art. 351 of the Criminal Code of Ukraine with the indication of the form of guilt in case of non-observance of lawful demands of a people's deputy of Ukraine, in particular, it is proposed to supplement Part 1 and Part 2 of Art. 351 of the Criminal Code of Ukraine with the word "intentional" before the words "non-observance", "creation", "rendering" and to exclude the word "knowingly" from Part 1 of the same Art. It is stated that this crime is committed for certain motives, which, although not specified in the law as compulsory, have in each case an important criminal law significance.

Key words: subjective aspect, fault, motive, purpose, obstacle, activity of the people's deputy of Ukraine, activity of the deputy of the local council, non-observance, creation, provision, knowingly, direct intent.

Постановка проблеми. У сучасних умовах існування українського суспільства питання кримінально-правової охорони законної діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради набувають важливого значення. Тому потребують більш ґрунтовного дослідження ознаки складу злочину, передбаченого ст. 351 Кримінального кодексу України (далі – КК України), зокрема, визначення ознак його суб'єктивної сторони, до яких належать вина, мотив, мета, емоційний стан. Обов'язковою ознакою в цьому випадку визнається вина, тоді як інші ознаки є факультативними.

Аналіз останніх досліджень. Деякі аспекти кримінальної відповідальності за перешкоджання діяльності народного депутата України чи депутата місцевої ради були предметом аналізу таких учених, як П.П. Андрушко, Ю.В. Баулін, П.С. Берзін, В.Т. Дзюба, М.П. Куцевич, М.І. Хавронюк, О.В. Харитонов, Н.М. Ярмиш та інші. Однак праці цих авторів не стосуються спеціального аналізу ознак суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 351 КК України.

Тому **метою статті** є дослідження ознак суб'єктивної сторони перешкоджання діяльності народного депутата України чи депутата місцевої ради.

Виклад основного матеріалу. Зміст диспозицій ч. ч. 1 та 2 ст. 351 КК України прямо не згадує про жодну з ознак суб'єктивної сторони, хоча в ч. 1 вказаної норми згадується про ознаку завідомості неправдивої інформації, яка надається народному депутату України чи депутату місцевої ради. Ця ознака опосередковано свідчить про форму вини, якою характеризується досліджуваний злочин. Однак зі змісту норми постає, що цей злочин вчиняється виключно з умисною формою вини. Про це, зокрема, згадується в науково-практичних коментарях до КК України. Також на обов'язковість умисної форми вини під час перешкоджання діяльності народного депутата України чи депутата місцевої ради вказують П.С. Берзін і М.П. Куцевич [1, с. 36–37].

Конкретизуючи види та ознаки умислу, варто звернути увагу на те, що інтелектуальний складник умисної форми вини ха-

рактеризується усвідомленням суб'єктом злочину змісту вчинюваного діяння, обстановки його вчинення, правового статусу потерпілого, законності вимог і дій потерпілого під час створення штучних перешкод у їх вчиненні [1, с. 36]. Усвідомлення суспільно небезпечного характеру вчинюваного діяння можливе тільки за повного усвідомлення як його ознак та спрямованості, так і, відповідно, статусу потерпілого, законності його вимог та способу їх виконання, неправдивості (недостовірності) інформації, характеру роботи й можливих перешкод у ній тощо.

Тому інтелектуальний момент психічного ставлення особи до своїх діянь і наслідків у цьому разі повинен охоплювати усвідомлення трьох блоків (груп) ознак, які стосуються: 1) потерпілого та його діяльності; 2) предмета злочину; 3) характеру та змісту самих діянь.

До першого блоку ознак варто віднести ознаки, пов'язані із статусом потерпілого, характером його вимог та характером роботи.

Потерпілими від цього злочину, відповідно до чинної редакції ст. 351 КК України, необхідно визнавати народного депутата України, депутата місцевої ради, комітет Верховної Ради України, тимчасову слідчу комісію Верховної Ради України. Згідно із цим суб'єкт повинен усвідомлювати, що своїми діями він перешкоджає саме фізичним особам, які наділені статусом народного депутата України чи депутата місцевої ради, або органам, створеним Верховною Радою України, що володіють статусом комітету чи тимчасової слідчої комісії.

Як правило, таке усвідомлення з'являється в суб'єкта одночасно зі сприйняттям вказівки або запиту на надання інформації, що віддаються потерпілим. Проте можливі також ситуації, коли суб'єкт усвідомлює статус потерпілого ще до сприйняття вимоги чи запиту. Наприклад, суб'єкт знає, що певна особа є народним депутатом України чи депутатом місцевої ради, а вже згодом до неї адресується вимога такої особи або запит на надання їй інформації. Обов'язковим є те, що усвідомлення статусу потерпілого має бути наявним до вчинення

суб'єктом самого діяння, спрямованого на перешкоджання, тобто до самого невиконання вказівки, створення перешкод у роботі чи надання неправдивої інформації.

Ознаки, за якими суб'єкт усвідомлює статус потерпілого, можуть бути різними: посвідчення народного депутата України чи депутата місцевої ради; нагрудний знак народного депутата України; бланк офіційних документів, які адресуються від народного депутата України, депутата місцевої ради, комітету чи тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, тощо. Перелік таких ознак є досить широким і залежить від особливостей вказівки чи запиту та способів її вираження або передання, а також характеру дій, які потерпілий вимагає вчинити від суб'єкта. При цьому головним залишається сам факт усвідомлення суб'єктом відповідного статусу потерпілого незалежно від того, за якою саме ознакою виникло таке усвідомлення.

Відповідно до ч. ч. 1 та 2 ст. 351 КК України характер вимог потерпілого має бути виключно законним. Законність вимог визначається відповідно до положень законів та інших нормативно-правових актів і залежить від змісту вимоги, способів її вираження й доведення до адресата. Тобто суб'єкт повинен усвідомлювати відповідність змісту вимоги, способу її вираження, віддання та компетенції потерпілого, положення законів та інших нормативно-правових актів, які саме визначають перелічені ознаки. Крім того, суб'єкт повинен усвідомлювати основні функції й завдання (зміст і характер роботи) народного депутата України, депутата місцевої ради, комітету, тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, а також самої Верховної Ради України або місцевої ради. В окремих випадках може йти про необхідність усвідомлення більш конкретних ознак роботи потерпілого. Проте такі ознаки постають уже з окремого завдання, часу, місця й обставин виконання роботи потерпілим.

До другої групи належать ознаки, які стосуються предмета злочину, а саме ознаки неправдивості інформації. Тобто суб'єкт обов'язково повинен усвідомлю-

вати, що відомості про події, факти чи явища, які він передає народному депутату України, депутату місцевої ради, комітету чи тимчасовій слідчій комісії Верховної Ради України, не відповідають дійсності, тобто містять перекручення або ознаки, що не притаманні правдивим відомостям.

Ознака завідомості, яка згадується в диспозиції ч. 1 ст. 351 КК України, підкреслює, що склад злочину будуть утворювати тільки ті випадки передання інформації, коли винний достовірно знав, що відомості, які він надає, не відповідають дійсності. У випадках, коли суб'єкт тільки усвідомлював імовірну помилковість своїх суджень та можливі невідповідності чи перекручення, такі діяння не можуть охоплюватися складом злочину, передбаченого ст. 351 КК України, оскільки інформація, яка передається, не є завідомо для винного неправдивою.

Третя група ознак, які має усвідомлювати суб'єкт злочину, стосуються ознак самого суспільно небезпечного діяння, тобто його змісту, характеру, спрямованості тощо. З огляду на ознаки об'єктивної сторони складу злочину суспільно небезпечні діяння проявляються в невиконанні вимог, у створенні перешкод, у наданні інформації. Відтак найперше, що повинен усвідомлювати суб'єкт злочину, – це зміст свого діяння, тобто те, що власною активною чи пасивною поведінкою він не виконує вимоги, створює перешкоди або надає інформацію. Інтелектуальним моментом умислу винного має охоплюватись усвідомлення всіх ознак суспільно небезпечного діяння. Обов'язковим є також усвідомлення ознак спрямованості власного суспільно небезпечного діяння, тобто воно стосується саме законних вказівок, роботи чи надання інформації народному депутату України, депутату місцевої ради, комітету або тимчасовій слідчій комісії Верховної Ради України (усвідомлення зв'язку між ознаками суспільно небезпечного діяння та ознаками потерпілого від злочину).

У свою чергу вольовий момент умислу варто розглядати з урахуванням диференціації видів умислу на прямий і непрямий. Вольовий момент прямого

умислу характеризується бажанням настання суспільно небезпечних наслідків, а вольовий момент непрямого умислу – хоч і небажанням, проте свідомим припущенням настання суспільно небезпечних наслідків. Тобто вольова ознака умислу визначається виключно за відношенням особи до настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння. Така позиція неодноразово піддавалася критиці в наукових джерелах. Якщо конструкція об'єктивної сторони не визначає (не охоплює) ознаки суспільно небезпечних наслідків, то очевидно, що вони не повинні охоплюватись і психічним ставленням винного. За таких умов існуюче законодавче визначення прямого й непрямого умислу є виправданим тільки щодо матеріальних складів злочинів. В іншому ж випадку психічне ставлення винного не повинне стосуватись і корелюватись з ознаками настання суспільно небезпечних наслідків.

Важко уявити собі ситуацію, коли особа вчиняє діяння не бажаючи, а тільки свідомо припускаючи його вчинення. На думку Л.І. Казміренка та О.Л. Мартенка, у випадках непрямого умислу йдеться про усвідомлену активність, складний вольовий акт, реалізація якого передбачає проходження етапу боротьби мотивів. Суб'єкт бажає вчинити конкретні дії (інакше він не вчинював би їх) та усвідомлює фактичну сторону своїх дій [7, с. 10; 6, с. 127].

Таким чином, диференціація видів умислу в злочинах із формальним складом є неможливою, а такі злочини фактично характеризуються тільки прямим умислом. На цій підставі вольова ознака умислу під час перешкоджання діяльності народного депутата України чи депутата місцевої ради має визначатись не у зв'язку з ознакою суспільно небезпечних наслідків, а у зв'язку зі ставленням особи до самого суспільно небезпечного діяння. Підтверджується це тим, що склад злочину, передбачений ст. 351 КК України, за конструкцією об'єктивної сторони є формальним та не охоплює настання наслідків.

З огляду на це ми приймаємо за основу пропозицію Р.В. Вереші [4, с. 14; 5, с. 384] та визначаємо вольову озна-

ку прямого умислу – бажання вчинити відповідні суспільно небезпечні діяння (невиконання законних вимог народного депутата України, депутата місцевої ради, комітету чи тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, створення перешкод у їх роботі чи надання їм неправдивої інформації). З іншого боку, психічне ставлення винного у формі непрямого умислу є неможливим, оскільки суб'єкт, вчиняючи усвідомлені ним діяння, не може не бажати такого вчинення.

Водночас варто звернути увагу на певні неоднозначності щодо законодавчого розуміння форми вини під час перешкоджання діяльності народного депутата України чи депутата місцевої ради. Ідеться насамперед про те, що в тексті диспозицій ч. ч. 1 та 2 ст. 351 КК України прямо не згадується про можливі форми психічного ставлення особи до цього діяння. У свою чергу такий підхід може зумовлювати певні неоднозначності щодо сприйняття змісту досліджуваної кримінально-правової заборони та ускладнювати оцінку подібних суспільно небезпечних діянь, а в окремих випадках навіть призводити до неоднозначного застосування положень кримінального закону. Проте оскільки суб'єкт, по-перше, обов'язково повинен усвідомлювати суспільно небезпечний характер свого діяння, а також ознаки потерпілого, а по-друге, саме бажав вчинити таке діяння, доцільним і виправданим є доповнення диспозицій ч. ч. 1 та 2 ст. 351 КК України вказівкою на те, що перешкоджання діяльності народного депутата України, депутата місцевої ради, комітету або тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, а саме невиконання законних вимог, створення перешкод та надання інформації, може вчинюватись виключно з умисною формою вини.

Однак варто також звернути увагу на те, що закріплення цієї ознаки щодо діяння у вигляді надання неправдивої інформації призведе до певного дублювання в диспозиції ч. 1 ст. 351 КК України. Зокрема, визначення, що надання інформації є умисним, буде дублюватись з ознакою завідомості неправдивої інформації.

За таких умов вказівка в диспозиції ч. 1 ст. 351 КК України на те, що передається завідомо неправдива інформація, є зайвою та потребує виключення.

Пояснюється це тим, що двічі вказувати на ознаку усвідомленого передання неправдивої інформації навряд чи доцільно. Більше того, ознака завідомості не знаходить законодавче закріплення, її зміст залишається не зовсім зрозумілим, на відміну від змісту умислу. У зв'язку із цим пропонуємо абзаци перші ч. ч. 1 та 2 ст. 351 КК України перед словами «невиконання», «створення», «надання» доповнити словом «умисне», а слово «завідомо» з абзацу першого ч. 1 ст. 351 КК України виключити.

Перешкоджання діяльності народного депутата України чи депутата місцевої ради може вчинюватись із будь-яким мотивом, метою чи в будь-якому емоційному стані, і це переважно не впливає на кваліфікацію таких діянь. Натомість вказані ознаки можуть впливати на призначення покарання та лише в окремих випадках виступати ознаками відмежування суміжних складів злочинів [3, с. 489; 2, с. 10; 8, с. 75]. Проте останнє більшою мірою стосується визначення ознак суб'єктивної сторони не самого перешкоджання, а суміжних складів злочинів.

Висновки. Таким чином, дослідивши ознаки суб'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 351 КК України, можемо зробити певні узагальнення.

По-перше, єдиною значимою ознакою суб'єктивної сторони перешкоджання діяльності народного депутата України чи депутата місцевої ради є вина. Водночас інші ознаки суб'єктивної сторони (мотив, мета, емоційний стан) прямо не згадуються в диспозиціях ч. ч. 1 та 2 ст. 351 КК України та не постають із їх змісту, а отже, можуть набувати будь-якого вираження та є значимими для кваліфікації лише в контексті відмежування від суміжних складів злочинів, до того ж тільки за умови, коли вони є конструктивними ознаками суміжних складів злочинів.

По-друге, психічне ставлення суб'єкта до вчинюваного ним діяння характеризується виключно прямим умислом, зміст якого виражається в:

1) інтелектуальному моменті – усвідомленні:

а) ознак потерпілого:

– статусу потерпілого (те, що потерпілим є саме народний депутат України, депутат місцевої ради, комітет чи тимчасова слідча комісія Верховної Ради України);

– законності вимог потерпілого (те, що вимоги, які віддаються народним депутатом України, депутатом місцевої ради, комітетом чи тимчасовим слідчим комітетом Верховної Ради України, відповідають положенням законів та інших нормативно-правових актів щодо змісту таких вимог, способу й форми їх вираження та віддання (передання) адресату);

– змісту та характеру роботи потерпілого (робота відповідає функціям і завданням народного депутата України, депутата місцевої ради, комітету та тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, а також функціям і завданням самої Верховної Ради України чи місцевої ради, яка виконується потерпілим);

б) ознак предмета злочину (те, що своїми діями суб'єкт передає саме неправдиву інформацію, тобто таку, яка не відповідає дійсності);

в) ознак власної суспільно небезпечної поведінки:

– ознак змісту діяння (те, що своєю поведінкою винний не виконує вимоги, перешкоджає роботі або надає неправдиву інформацію);

– ознак спрямованості діяння (те, що суспільно небезпечні діяння суб'єкта спрямовані саме щодо народного депутата України, депутата місцевої ради, комітету чи тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України);

– інших ознак суспільно небезпечного діяння (інші ознаки діяння, які залежать від часу, способу, місця, обстановки перешкоджання та які повинен усвідомлювати винний);

2) вольовому моменті – бажанні вчинити відповідні суспільно небезпечні діяння (бажання вчинити невиконання законних вимог народного депутата України, депутата місцевої ради, комітету чи тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, створити перешкоди в їх роботі або надати їм неправдиву інформацію).

При цьому обов'язковим є те, що усвідомлення всіх наведених ознак має бути наявним до початку самих суспільно небезпечних діянь. Інакше варто говорити про відсутність інтелектуального моменту умислу, а отже, і про відсутність як такого умислу на перешкоджання діяльності народного депутата України чи депутата місцевої ради.

По-третє, обґрунтованою є необхідність доповнення диспозиції ч. ч. 1 та 2 ст. 351 КК України вказівкою на форму вини, з якою вчинюється невиконання законних вимог народного депутата України, депутата місцевої ради, комітету або тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, створення перешкод у їх роботі та надання їм неправдивої інформації. Згідно із цим пропонуємо абзаци перші ч. ч. 1 та 2 ст. 351 КК України перед словами «невиконання», «створення», «надання» доповнити словом «умисне», а слово «завідомо» з абзацу першого ч. 1 ст. 351 КК України виключити.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Берзін П.С., Куцевич М.П. Проблеми кримінальної відповідальності за невиконання службовою особою законних вимог народного депутата України та створення штучних перешкод у його роботі (ч. 1 ст. 351 Кримінального кодексу України). – Право і громадянське суспільство. – 2014. – № 4. – С. 20–41.
2. Брич Л.П. Теоретичні засади розмежування складів злочинів: автореф. дис. ... докт. юрид. наук. – Львів, 2014. – 34 с.
3. Брич Л.П. Теорія розмежування складів злочинів. – Львів, 2013. – 712 с.
4. Вереша Р.В. Поняття вини як елемент змісту кримінального права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Львів, 2004. – 18 с.
5. Вереша Р.В. Вина у кримінальному праві: навчально-методичний вимір. – К., 2006. – 407 с.
6. Казміренко Л.І., Мартенко О.Л. Кримінальний кодекс України: психологічний аналіз кримінально-правових понять. – К., 2008. – 183 с.
7. Мартенко О.Л. Психологічний аналіз окремих кримінально-правових понять (за чинним КК України): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2005. – 19 с.
8. Рарог А.И. Квалификация преступлений по субъективным признакам. – СПб., 2003. – 279 с.